

Зіновій ПАРТИКО, професор, д-р філологічних наук

ЧИ ПОТРІБНА УКРАЇНІ ЛАТИНИЦЯ? Або: ЧИ ПОТРІБНА УКРАЇНІ LATYNŲTSIA?

Нещодавно міністр закордонних справ України Павло Клімкін, відгукнувшись на ініціативу, озвучену польським істориком і журналістом Земовітом Щерком, запропонував подискутувати щодо можливого введення в Україні паралельно з кирилицею ще й латиниці.

Отож, чи потрібна нам латиниця? Чи не втраtimo ми самих себе, своєї ідентичності, культури, погнавшись за чужим для нас алфавітом, з яким пов'язана дещо інша, хоча й так само християнська культура?

Найперше зупинюся на тому, чи це нам взагалі потрібно? Подам кілька аргументів.

По-перше, в наших закордонних паcпортax для прізвищ латиницю ми вже використовуємо. Це відбувається на основі таблиці транслітерування, яку затвердив Кабінет Міністрів України (постанова № 55 від 27.01.2010 р.). Таким чином, за фактом, визнанням на рівні держави, латиницею ми вже користуємось і боки вона нам, особливо за кордоном, якось не муляе.

По-друге, під час роботи в інтернеті через відсутність латинського варіанту алфавіту деякі труднощі явно виникають, зокрема з кириличними адресами сайтів, внаслідок чого ці адреси доводиться певним чином перекодувати, через що вони стають значно довшими і при тім повністю втрачають свою читабельність. Трохи інші проблеми виникають і під час користування мобільним телефоном, коли доводиться писати україномовні смс-тексти латиницею. Донедавна кириличні тексти в таких повідомленнях кодувалися спеціальним чином (користувачі цього не бачать), а тому були вдвічі довшими й, відповідно, коштували вдвічі дорожче.

По-третє, оскільки в ділянці науки в Україні зараз виникає гостра потреба публікуватися за кордом, зокрема в міжнародних інтернетівських базах даних (Web of Science, Scopus, Scopus тощо), то з'явилася необхідність подавати бібліографічні описи публікацій, на які посилаються науковці, літерами латиниці. Ось тут і виникають проблеми: одні бази даних вимагають однієї таблиці транслітерування, другі – іншої; назву статті треба транслітерувати одним способом, назву періодичного видання – іншим і т. д. Це створює чисто технічні труднощі. Ті, хто нещодавно намагався опублікуватися в таких базах даних, добре знають ці труднощі, а тому далі про них не писатиму. Додам тільки, що а) за публікації в таких міжнародних базах даних деякі українські університети виплачують своїм працівникам премії, наприклад, дві місячні за-

рплати (і це абсолютно правильно!); б) кількість публікацій в таких міжнародних базах даних впливає на місце університету в світових рейтингах. Отже, й тут латиниця потрібна!

По-четверте, це те, що не відчуваємо ми, українці, але що дуже добре відчувають чужоземці, які приїжджають до нас – певний дискомфорт через назви різних закладів, вулиць, зупинок транспорту тощо в наших містах через незрозумілий алфавіт. Порівняймо тут себе в перші кілька днів, приїхавши в Грецію чи якусь арабськомовну країну. Пригадаймо і те, що в наших містах ми вже почали під традиційною кириличною назвою вулиці чи площі писати її назву і латиницею шрифтом меншого розміру. І це правильно! Якщо йдемо в Європу, – це потрібно, це ознака цивілізованості. Та й процеси глобалізації в мовній ділянці, мабуть, будуть проходити на базі алфавіту, скоріш за все, латинського, а не на базі ієрогліфічних систем письма. Тому подумаймо про майбутнє, на століття, на два вперед!

Отже, підведу проміжний підсумок: потреба в запровадженні латиниці вже зараз є, причому явна. Міністр П. Клімкін лише вивів її, якщо так можна сказати, на світ Божий.

Чи є в нашій державі історичні традиції предствлення україномовних текстів за допомогою латиниці чи інших алфавітів? Так, є.

У наших предків у часи виникнення письма (IX ст.) ми користувалися глаголицею. До речі, її, глаголицю, південні слов'яни використовували в церковних книгах аж до XVIII ст.! Були поодинокі факти використання латиниці і в документах XVI-XVII ст., тобто в часи козаччини. Більше того, була в Україні (в Галичині) й так звана азбучна війна (30-50 роки XIX ст.), коли галицька інтелігенція визначалася, яку азбуку в умовах польського тиску краще обрати: кирилицю чи латиницю? Активну участь у вирішенні цього питання брав Маркіян Шашкевич, зокрема альманахом «Русалка Дністрова». Проте й після 50-х років XIX ст. не все було так однозначно. Я особисто бачив у львівських архівах твори Тараса Шевченка, видані для тих українців, котрі не знали кириличного алфавіту, але знали латиницю. Чи було це явище поширене? Ні. Але факти такі, як бачимо, були.

Гляньмо тепер і на те, яка ситуація в цій ділянці в інших країнах. Почнімо з такої країни як Японія. В цій країні до недавнього часу функціонувало три алфавіти: традиційний ієрогліфічний (для посливного запису текстів японською мовою),

хірагана (для літерного запису своїх тих самих текстів) і катакана (для літерного запису слів, написаних європейськими мовами). За останні два десятиліття в Японії до цих трьох алфавітів додався ще четвертий – ромадзі (для запису текстів на новій латиниці, зокрема англійських).

Пригадаймо і ситуацію з турецькою мовою: у 1928 р. арабський алфавіт було замінено на латиницю! І до краху Туреччини це не призвело, а дало новий, потужний поштовх для розвитку демократії.

Та навіщо ходити за тридев'ять земель! Гляньмо на ситуацію в слов'янських країнах колишньої Югославії. У Сербії паралельно з кирилицею використовують і латиницю. Кирилицю дітякам вивчають у першому класі, а латиницю – в другому. При цьому газети паралельно друкують двома алфавітами: яким хочеш, таким і читай. Проте є тенденція: державні органи, як правило, використовують кирилицю, а приватні – латиницю. І до поділу країни на дві (між іншим!) це зовсім не призводить. Єдине обмеження: громадянам в органи влади звертатися треба кирилицею, але на практиці... все, як завжди.

Прийнята в 2010 р. таблиця транслітерування має як низку недоліків, так і переваг. Зупинюся на них.

Переваги затвердженої Кабінетом Міністрів таблиці транслітерування такі:

- таблиця дає змогу однозначно перетворювати тексти з кирилиці на латиницю й навпаки (кожен школяр, який вивчає в школі інформатику, може без особливих труднощів написати програму, яка виконує такі перетворення автоматично; в інтернеті такі програми наявні);

- таблиця підлаштована під англійську мову, а не під якісь інші (наприклад, польську), що в нас певний час практикувалося (маємо тут брати до уваги перспективи використання англійської як міжнародної, глобальної);

- в таблиці відсутній апостроф, а також м'який знак (думаю, що й у новому правописі на основі кирилиці мовознавці також внесуть належні зміни в їх застосування).

До недоліків цієї таблиці, видається, варто віднести:

- трудомісткість написання кириличною літерою *Щ* (її доведеться записувати як *shch*);

- складність написання кількох слів, що мають у своєму складі збіг літер *ЗГ* на зразок *згубний, згадувати* тощо (для їх написання доведеться між літерами *z* і *h* вставляти літеру *g*; так доводиться робити для того, щоб комбінація літер *zh* не сплутувалася із записом літери *Ж* – *zh*).

Не задіяними в транслітеруванні під українську мову виявляються дві латинські літери – *X* та *W*. Але резерв – не важкий, спину не муляє. Хай собі!

Тепер підсумуємо сказане.

По-перше, не робімо заміни одного алфавіту на інший, а проведімо тільки паралельне, часткове використання латиниці в деяких вузьких ділянках нашого життя. Тут маю на увазі ділянки телекомунікацій, зокрема інтернет, міжнародних комунікацій (дипломатичні служби) і наукових комунікацій (наукові статті, монографії для зарубіжжя; про перекладні публікації тут не йдеться). До речі, можливо, читачі «Універсуму» підкажуть ще якісь потенційно цікаві ділянки для використання латиниці. Зрештою, це має стати питанням для обговорення фахівцями.

По-друге, оскільки цих ділянок життя оминути нікому не вдасться, навчаймо наших школярів таблиці транслітерування вже зараз, сьогодні, наприклад, внесімо цю таблицю транслітерування у шкільні підручники з української мови для 9 чи 10 класу вже наступного навчального року. Сподіваюся, це явно допоможе писати *Kyiv*, а не *Kiev*, як це ми маємо зараз в адресі електронної пошти для всіх громадян України. Та й назви сайтів і веб-сторінок стануть зрозумілими.

По-третє, не намагаймося вирішити це питання (про повний перехід на латиницю) остаточно вже зараз. Це питання, на мою думку, остаточно повинні вирішити наші правнуки чи праправнуки (зараз, у час війни з Росією, це може призвести до соціальних катаклізмів). Але не закриваймо очі на термінову необхідність частково вирішити цю проблему вже сьогодні! А що стосується майбутнього, то якщо колись і виникне потреба транслітерувати велику кількість україномовних текстів (хай і всю нашу художню літературу!), то це без жодних труднощів вконають комп'ютери.

Таблиця транслітерування кирилиці латиницею
(постанова Кабінету Міністрів України № 55 від 27.01.2010 р.)

кирилиця	латиниця	Позиція в слові	Приклади написання	
			кирилиця	латиниця
Аа	Aa		Алушта, Андрій	Alushta, Alushta
Бб	Bb		Борщагівка, Борисенко	Borshchahivka, Borshchahivka
Вв	Vv		Вінниця, Володимир	Vynnytsia, Volodymyr
Гг	Hh		Гадяч, Богдан, Згурський	Hadiach, Bohdan, Zghurskyi
Гґ	Gg		Галаган, Горгани	Galagan, Gorgany
Дд	Dd		Донецьк, Дмитро	Donetsk, Dmytro
Ее	Ee		Рівне, Олег, Есмань	Rivne, Oleh, Esman
Єе	Ye ie	на початку слова в інших позиціях	Єнакієве, Гасвич, Короп'є	Yenakieve, Haievych, Koropie
Жж	Zh zh		Житомир, Жанна, Жежелів	Zhytomyr, Zhanna, Zhezheliv
Зз	Zz		Закарпаття, Казимирчук	Zakarpattia, Kazymyrychuk
Ии	Yu		Медвин, Михайленко	Medvyn, Mykhailenko
Іі	Ii		Іванків, Іващенко	Ivankiv, Ivashchenko
Її	Yi i	на початку слова в інших позиціях	Їжакевич, Кадіївка, Мар'їне	Yizhakevych, Kadyivka, Marine
Йй	Y i	на початку слова в інших позиціях	Йосипівка, Стрий, Олексій	Yosypivka, Stryi, Oleksii
Кк	Kk		Київ, Коваленко	Kyiv, Kovalenko
Лл	Ll		Лебедин, Леонід	Lebedyn, Leonid
Мм	Mm		Миколаїв, Маринич	Mykolaiv, Marynych
Нн	Nn		Ніжин, Наталія	Nizhyn, Nataliia
Оо	Oo		Одеса, Онищенко	Odesa, Onyshchenko
Пп	Pp		Полтава, Петро	Poltava, Petro
Рр	Rr		Решетилівка, Рибчинський	Reshetylivka, Rybchynskyi
Сс	Ss		Суми, Соломія	Sumy, Solomiia
Тт	Tt		Тернопіль, Троць	Terнопil, Trots
Уу	Uu		Ужгород, Уляна	Uzhhorod, Uliana
Фф	Ff		Фастів, Філіпчук	Fastiv, Filipchuk
Хх	Kh kh		Харків, Христина	Kharkiv, Khrystyna
Цц	Ts ts		Біла Церква, Стеценко	Bila Tserkva, Stetsenko
Чч	Ch ch		Чернівці, Шевченко	Chernivtsi, Shevchenko
Шш	Sh sh		Шостка, Кишеньки	Shostka, Kyshenky
Щщ	Shch shch		Щербухи, Гоща, Гаращенко	Shcherbukhy, Hoshcha, Harashchenko
Юю	Yu iu	на початку слова в інших позиціях	Юрій, Кориюківка	Yurii, Koriukivka
Яя	Ya ia	на початку слова в інших позиціях	Яготин, Ярошенко, Знам'янка, Феодосія	Yahotyyn, Yaroshenko, Znamianka, Feodosiia

Примітки

1. Буквосполучення «зг» відтворюється латиницею як «zgh» (наприклад, Згорани – Zghorany, Розгон – Rozghon) на відміну від «zh» – відповідника української літери «ж».
2. М'який знак і апостроф латиницею не відтворюються.
3. Транслітерація прізвищ та імен осіб і географічних назв здійснюється шляхом відтворення кожної літери латиницею.

По-четверте, не робімо з алфавітів політичної проблеми! Її треба звести до проблеми окремих галузей, проблеми технічної, прагматичної, а не до гуманітарної чи, не дай Боже, державотворчої. Адже завжди знайдуться бажаючі побачити в цьому руку Заходу, Америки чи Польщі. На такі аргументи відповім авансом уже зараз: значна частина слов'янських народів (чехи, поляки, хорвати, словаки, словенці та ін.) користується латиницею вже упродовж багатьох століть і свого слов'янства через це не втратила. До речі, ті слов'янські народи, які використовують латиницю, за рівнем життя часто живуть краще ніж ті, що користується кирилицею. Але

(застережемо!) цей прагматичний аргумент не може служити підставою для прийняття рішень! Адже питання алфавіту – це архіважливе питання культури кожного народу, його історії, традицій. Кирилиця – це тисячолітня історія нашого, українського народу.

І, на завершення, по-п'яте. Таблиця транслітерування, прийнята Кабінетом Міністрів України, має стати офіційним стандартом для всіх наших громадян. Власні інтерпретації (а їх у нас чимало!) мають стати неприйнятними. Адже однотипність написання допоможе нам краще й, основне, швидше розуміти один одного, навіть латиницею.